

Városi tér, kultúra, kommunikáció

Szijártó Zsolt, szerk.: Köz/tér. Budapest–Pécs: Gondolat – PTE
Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék. 2010. 338 p.

A város által körülhatárolt terek funkciójának megkomponálása, jelentéssel, tartalommal való feltöltése évezredek óta meghatározó problémája a letelepedett közösségeknek. A város mint olyan soha sem pusztán épületekkel tagolt fizikai terek összessége, hanem kulturális jelentések dinamikus, folyton változó hálózata is, amelyben a kódolt jelentések felfejtése minden korban nagyban hozzájárult – és hozzájárul ma is – a társadalom mélyebb struktúráiban zajló folyamatok pontosabb leírásához, megértéséhez. Lényegében ezt a célt tűzi maga elé a közelmúltban megjelent *Köz/tér* című kötet is, amely egy-egy meghatározó jelentőségű szöveg példáján keresztül igyekszik felvillantani a városi terekről szóló társadalomtudományos ihletésű diskurzus aktuális eredményeit.

Szijártó Zsolt az előszóban kifejti, hogy a könyv túlnyomó többségben azokat a szövegeket, elsősorban fordításokat gyűjti össze, amelyek a 2010-es pécsi Európa Kulturális Fővárosa projekt keretein belül működő, *A közterek és parkok újjáélesztése* címet viselő program és a pécsi kommunikáció- és médiatudományi tanszék együttműködése során születtek. „A program sok szempontból kilógott a kulturális fővárosi évet meghatározó nagy projektek közül – a célja nem valamiféle kulturális nagyberuházás, a klasszikus magaskultúra valamelyik ágának helyet adó, reprezentatív épület megvalósítása volt, hanem a mindennapi élet kereteiként szolgáló városi színterek rendbetétele, illetve újrafogalmazása” – írja a könyv szerkesztője (9. p.). A program sajátosságaiból kifolyólag a most megjelent kötet létrehozásában közreműködő szakemberek a legkülönbözőbb területekről érkeztek; kommunikációkutatók, művészettörténészek, urbanisták, társadalomtudósok bevonásával készült el az a szakmai áttekintés, amely az összeállítás anyagát képezi.

A fentebb vázolt elképzeléseknek az elkészült kötet maradéktalanul megfelel. Bár valóban eltérő megközelítések köszönnek vissza az egyes fejezetekben, az írás mégis koherens, jól áttekinthető gondolati ívet épít fel, ugyanakkor a gyűjteményben szereplő írások akár külön-külön olvasva is értelmezhetőek maradnak. A könyv három aspektusból vizsgálja a városi nyilvánosság és a nyilvános terek átalakulásának folyamatát, s ezek a fókuszpontok a társadalom- és kultúratudomány, a kommunikáció- és médiatudomány, illetve a művészettörténet területein jelennek meg. A könyvet öt, közel azonos terjedelmű alfejezetre bontja a szerkesztő, míg az egyes fejezetek ugyanazt a logikai felépítést követik. Az első, átfogó tanulmány minden esetben arra tesz kísérletet, hogy bemutassa, az adott tudományág szempontjából mit jelent, hogyan ragadható meg a városi terek átalakulásának problematikája. Ezeket a programadó szövegeket minden esetben fordítások követik, amelyek a városi terekről folyó nem-

zetközi diskurzusok főbb kérdéseit, problémáit reprezentálják. A szerkesztő a fordításokat úgy válogatta össze, hogy míg az egyik szöveg valamiféle átfogó képet nyújt az adott területről, addig a másik egy aktuális problémával kapcsolatos esettanulmányt mutat be. Szijártó Zsolt megjegyzi, hogy ily módon a kötetben szerelő szövegek nyilvánvalóan nem nyújthatnak teljes képet, nem térhetnek ki a tanulmány által vázolt fogalmi keret összes lényeges elemére, de megállapíthatjuk azt is, hogy ennek ellenére nem marad hiányérzet az olvasóban, hiszen a főbb kérdéseket minden esetben sikerül tisztázni.

A könyv első fejezete a várossal foglalkozó újabb keletű társadalomtudományos megközelítésmódokat foglalja össze. A fejezet programadó szövegét a szerkesztő tollából olvashatjuk, amelyben Szijártó Zsolt a városkutatás átalakulásának főbb mozzanatait követi nyomon. A szövegből rögtön kiderül, hogy a városkutatók koránt sincsenek könnyű helyzetben, hiszen az elmúlt évtizedek gyors társadalmi, gazdasági, technológiai átalakulása mára magának a városnak a létét, annak fogalmi kereteit feszegeti. Mindehhez hozzájárul az is, hogy sokáig tisztázatlanok maradtak a városkutatással foglalkozó egyes tudományterületek viszonyai. Ez különösen jellemző társadalomtudományos gondolkodásmód esetében, amelynek soha nem tartozott a tipikus problémaköréhez a városkutatás, annak ellenére, hogy mára már világossá vált, hogy az itt elért eredmények milyen sokrétűen alkalmazhatók annak területén is. Szijártó a legjelentősebb szerzők megidézésével érzékletesen villantja fel a tudás- és tudomány-szociológia (Helmut Berking, Ulf Hanner), a „Global City” tanulmányok (David Harvey, Saskia Sassen, Manuel Castells), a kulturális fordulat (Mike Featherstone, Andreas Reckwitz), a térelméleti nézőpont (Doreen Massey, Ash Amin, Nigel Thrift), a lokalitás-nézőpont (Rolf Linder, Regina Bittner, Martyn Lee), a városszociológia és a kulturális földrajz (Helmuth Berking, Martina Löw), valamint a városantropológia (Jack Rollwagen, Anselm Strauss, Anthony Leeds) témával releváns vonatkozásait. Ahogyan azt a szerző kifejti, ezeknek a városkutatási irányzatoknak közös jellemzője az, hogy olyasfajta megközelítést jelenítenek meg, amely számot vet a társadalomtudományos kutatás főbb fogalmi, módszertani, ismeretelméleti átalakulásával. Vagyis a fent említett irányzatok a városi társadalom vizsgálatára koncentrálnak, miközben a város mint a múltban, történetiségében gyökerező szereplő jelenik meg, ahol egyszerre fontosak a város fizikai (épületek, terek, lakosok) és virtuális dimenziói (képek, fikciók, imaginációk; 32. p.).

A fejezet második tanulmánya Helmut Berking és Martina Löw írása, *Amikor New York nem Wanne-Eickel... A városok mint szociológia ismeret tárgyai* címmel. A szöveg az úgynevezett „városok valósága” elnevezésű új városelméleti megközelítést mutatja be. Ennek lényege egy olyan újszerű gondolkodásmód bevezetése, amely egyszerre reflektál a lokalitás termelésének megváltozott módozataira, illetve a városszociológia új elméleti kiindulópontjára, amely szerint „a város mint a megismerés tárgya nem pusztán a különböző társadalmasodási folyamatoknak alárendelt afféle maradványkategoría, hanem a városok önálló logikáját állítja az elemzés központjába” (45. p.). A posztstrukturalizmus, a posztkolonializmus és a posztmodern felismeréseinek és megközelítésmódjain építkező elképzelés úgy teremti meg a 21. század városszociológiai programját, hogy lényegében hátat fordít a modernitásra jellemző kvantitatív és strukturalista elemzéseknek, amelyekben a város mindig csak részegységként jelent meg,

olyan analitikus koncepciók alkategóriájaként, mint a „társadalom”, a „kapitalizmus”, a „modernizáció” vagy a „modernitás”. A szerzők hangsúlyozzák, hogy ezzel a korábbi elképzeléssel szemben minden esetben az egyes városok sajátos, csak rájuk jellemző karakterét kell megragadnunk, s ezzel párhuzamosan azt kell felismernünk, hogy a város nem tárgy, hanem folyamat, egyszerre eredménye és feltétele azoknak a kulturális folyamatoknak, amelyek a létezését meghatározzák.

A második, *Közelítések a városi térhez* című fejezetet ismét Szijártó Zsolt szövege nyitja meg. *A városi terek átalakulása* című írás azokra a kérdésekre keresi a választ, hogy mit jelentenek, és mennyiben használhatók a késő modern társadalmak megváltozott társadalmi-kulturális feltételrendszerei között a körülöttünk lévő földrajzi-társadalmi teret felosztó hagyományos megközelítések, úgymint város/vidék, centrum/periféria, urbán/szuburbán, privát/nyilvános, magán/köz. Ezenkívül a szerző annak tárgyalására is kitér, hogy miként értelmezhetők azok az újonnan kialakult térstruktúrák, amelyeket „sok központú régióként”, „decentralizált metropolisztérként”, „identitásónaként”, „nem helyként”, „kulisszaként” említ a szakirodalom. Az említett fogalmakat többek között Jürgen Habermas, Henri Lefebvre, Edward Soja, Walter Siebel, Hartmut Häusserman és Gerhard Schulze munkáin keresztül mutatja be (Habermas 1971; Lefebvre 1971; Soja 1990; Siebel 2004; Häusserman–Walter 1993; Schultze 2000). Az idézett szerzők írásai nyomán kiderül, hogy a késő modern életformák nem rendelkeznek szilárd, rögzített tér- és időbeli dimenziókkal, ahogy rögzített jelentésekkel sem, hiszen a társadalmi aktivitások „mikorja” és „hogyanja” mindig dinamikusan változó kategória. Ezek a megállapodások folyton felbomlanak, és nem kapcsolódnak valamilyen lokális tradícióhoz keresztül szilárd tevékenységtartalmakhoz, így a térközpontú megközelítésekkel szemben a cselekvésorientált elemzési kategóriák kerülnek előtérbe (69. p.).

A fejezet második írása Dieter Läßle *Főnix a hamuból: a város újrapozicionálása* című tanulmánya. A szöveg annak a néhány évtizeddel ezelőtt bekövetkezett paradigmaváltásnak a kritikáját fogalmazza meg, amely a hagyományos központra fókuszáló mintázatok felől az alacsony sűrűségű hálózatok felé történő elmozdulást hangsúlyozza, amit Walter Siebel fogalmát használva „dezurbanizációnak” nevezünk (Siebel 2000: 30). Ezzel a paradigmával szemben fogalmazza meg Läßle azt a kijelentését, hogy a késő modernitásban a városok vizsgálatakor nem hagyatkozhatunk pusztán a szuburbanizáció centrifugális tendenciáinak vizsgálatára, hanem a centripetális dinamikát, vagyis az új urbanizációs törekvéseket is tematizálni kell (83. p.). Läßle ezt a célt a rendkívül találó elnevezésű *Vissza a jövőbe* című alfejezetben tárgyalja részletesebben, amelyben kifejti, hogy a lakóhelyekről zajló diskurzusokból a metropolisok – különös tekintettel azok központjaira – nem zárhatók ki végleg. Ezt azzal indokolja, hogy a nagyvárosok, illetve azok városközpontjai a tudás- és kultúratermelés privilegizált, innovatív tereiként, valamint az új, posztindusztriális munka- és életformák helyszíneként jelennek meg (88. p.). Gondolatmenetének végén a szerző bevezeti a „többrétegű város” („layerd city”) koncepcióját, amely a korábbi kizáró jellegű megközelítések helyett egységben értelmezi a városközpontban, illetve annak perifériáin zajló dinamikus, oda-vissza ható folyamatokat.

Dolores Haydennek *A városi táj története. A „sense of place” és a tér politikája* című írása zárja a második fejezetet. Ez a meglehetősen komplex, sokrétű szöveg a kultu-

rális táj történelmével, a tér „termelésével” és az előállítás folyamataival foglalkozik. A szerző – több nézőpontból közelítve a témához – lényegében arra próbál rávilágítani, hogy milyen folyamatok mentén zajlik a terek megtervezése, felépítése, benépesítése, kisajátítása, ünneplése, kifosztása, majd végül elhasználódása (90. p.). Egyértelműen kitűnik tehát, hogy a Hayden által megfogalmazott nézőpontból a kulturális identitás, a társadalomtörténet és a várostervezés szoros összefonódása rajzolódik ki. Munkája során a szerző egyszerre alkalmazza az esztétika, a földrajz és a környezetpszichológia bölcsészettudományi hagyományait, valamint a politikai megközelítést, azon belül is elsősorban a munkára alapozva a társadalomtudományok és a gazdaságföldrajz térrel kapcsolatos eredményeit. Hayden szövegét izgalmas példák színezik, melyek között a 19. századi vasútépítési láz, az amerikai nagyvárosok bevándorlók által lakott negyedeinek kulturális sajátosságai vagy akár a városi térszerkezet társadalmi nemmel kapcsolatos összefüggései is megjelennek.

A kötet harmadik tematikus fejezete *A városi terek és médiumok* címet viseli, amelyben a városi terek és elsősorban az új médiumok lehetséges társadalmi, kulturális interrelációit mutatják be a szerzők. Ezt a részt Doboviczki Attila *A város mint kép, a város mint médium: a közterek mediatizálódása* című írása nyitja. A szöveg bevezetőjében a szerző rámutat arra, hogy az utóbbi évtizedek technológiai fejlődésének eredményeként a legkülönbözőbb látványok és vizuális effektek – például a díszkivilágítások, a fényreklámok, az óriáskivetítők vagy a LED-falak – a városi terek meghatározó elemeivé váltak. Ezeknek az újításoknak közös jellemzője, hogy a média nem pusztán a figyelem felkeltésének eszköze a városi térben, hanem ennél jóval távolabbra mutató hatásai vannak. A kijelzőkön vég nélkül villódzó imázsok az általuk közvetített információ megjelenítésén túl közösségi élményt is nyújtanak azáltal, hogy a „konstitutív látvány” és a „participatív látvány” létrehozásának lehetőségét is magukban hordozzák (130. p.). További fontos fejlemény, amelyre Lev Manovich munkáját idézve utal a szerző, hogy míg a kilencvenes évek a virtualitás időszaka volt – hiszen a számítógépes technológia lehetővé tette a virtuális terek létrejöttét –, addig a 21. században a fizikai térbe helyezett elektronikus és vizuális információk kerültek a kutatók érdeklődésének középpontjába (Manovich 2006). A szerző megjegyzi, hogy ezzel kapcsolatban a legfontosabb változás az, hogy míg korábban a felhasználó a virtuális térben mozgott, addig ma a használat a valós térben valósul meg; üzenetek, hívások tömkelege zajlik mobiltelefonokon, laptopokon az utcán, a közlekedési eszközökön és bármely más helyszínen. A trend abba az irányba mozdult el tehát, ahogyan az egyes alkalmazások az információtechnológiai megoldásokat a fizikai térbe, a nyilvános térbe terjesztik ki. Mindezek eredményeként az egyénre mint nézőre/befogadóra is új szerep hárul: „a vizuális kompozíciók szerzőinek célja nem a meglévő konceptuális képzetek felidézése, hanem hogy az őáltala inspirált képzeteket tegyük magunkévá” (113. p.). Doboviczki szövegében nagy jártassággal kalauzolja el az olvasót az utóbbi néhány évtizedben legjelentősebb kép- és médiaelméleti, valamint az ezekhez kapcsolódó művészetelméleti diskurzusokban, aminek eredményeként egy olyan jövő képe is kibontakozik, amelyben a közterek használatának és a média viszonyának egészen újszerű konstellációi jelennek meg.

A fejezet második szövegét Scott McQuire-től olvashatjuk *A nyilvános tér megteremtése* címmel. A szerző változatos példákon keresztül mutatja be azt az utat, amely-

nek során a városi nyilvános tér megszületett, elérte virágkorát, majd átmeneti hanyatlása után újra felfedezték. A fejezet fókuszpontjának megfelelően a szerző a városi terek fokozatos mediatizációján keresztül ragadja meg a nyilvános tér fejlődésének egyes állomásait, aminek során a köztérben elhelyezett kivetítőktől egészen a mobil-rendszerek high-tech alkalmazásáig jut el. McQuire – a kötet más szerzőihez hasonlóan – interdiszciplináris nézőpontból közelít a vizsgálat tárgyához, amelyben elsősorban a média- és a társadalomtörténet releváns eredményeit alkalmazza. A szerző a tanulmány konklúziójában felveti, hogy kortárs kísérleti médiaművészet – a nyilvános cselekvés új módjainak elősegítésével – hasznos terepe lehet az új típusú társas kapcsolatok kifermálásának, annak az elvárásnak, hogy az eltérő tér-idő rendszereken alapuló társas viszonyaink létrehozásához cselekvő módon járuljunk hozzá.

A szerkesztők által kiválasztott harmadik szöveg Mirjam Struppek munkája. *A Médiahomlokzatok társadalmi potenciája* című szövegében a szerző a köztér mediatiszációjának talán legszembevetőbb példáját, a nagy kiterjedésű videokivetítők és digitális képernyők megjelenését és nyilvános térhasználatát vizsgálja. Felteszi a kérdést, hogy miként lehetne a kültéri kivetítők jelenleg domináns kereskedelmi használatát oly módon kiszélesíteni, hogy azok kulturális tartalmakat jelenítsenek meg, továbbá lehetséges-e az, hogy ezek az eszközök a városi közösségek létrehozásában is szerepet kapjanak a közönség interaktív bevonása által. Struppek ebben a folyamatban a kollektív tapasztalás jelentőségére helyezi a hangsúlyt, s ezzel összefüggésben külön figyelmet fordít azokra a művészeti projektekre, amelyek ezeken az új médiumokon keresztül próbálnak lokális részvételt teremteni a városiak körében. Végül megállapítja, hogy a médiahomlokzatok a város olyan új, integrált digitális rétegét hozhatják létre, amely képes átértelmezni ennek a növekvő infrastruktúrának a funkcióját.

A kötet negyedik tematikus egysége *A városi terek és az új technológiák* címet viseli. A programadó szöveget Mester Tibor tollából olvashatjuk *Virtuális köztér. A városi tér és az új technológiai tér találkozási pontjai* címmel. A szerző az írás bevezetőjében megállapítja, hogy a városok és a technológiai innováció története szorosan összefonódik, mivel az új eszközök, szolgáltatások, infrastruktúra és a nyomukban járó kulturális változások mindig nagy hatással voltak a városi terek érzékelésére, használatára (203. p.). Ugyanakkor a tanulmány nem tűzi ki célul a technológia térformáló szerepéről szóló szerteágazó diskurzus holisztikus áttekintését, hanem csupán három viszonylag elkülönült és koherens elképzelérendszeren keresztül vázolja fel a technológiai térről való beszédmódokat. Így említi meg elsőként a szerző a *klasszikus kibertér-elméleteket*, amelyek kiindulópontja a helytől való függetlenedés és a kulturális, intézményes, politikai kötöttségektől való megszabadulás. Ebben a viszonyrendszerben a kiber- és virtuális terek autonóm, textuális univerzumokként egészítik ki a valóságot. A szövegben megjelenő második paradigma a *társas interakció tereként* tekint az új technológiai terekre. Bár a szerző szerint itt is érvényes a térbeli kötöttségek feloldódása, a helyhez nem kötött közösségek kialakulása, de a hangsúly mégis inkább azokra a kommunikációs helyzetekre kerül, amelyek az identitások megalkotásában játszanak szerepet. Végül a harmadik megközelítésmódban a térbeliség újfajta megtapasztalásának különböző módjai kerülnek előtérbe. Itt olvashatunk azokról a kutatásokról, amelyek a különböző interfészek és a dinamikus térrepresentációs eszközök alkalmazásával jelentősen átalakítják a térrel kapcsolatos reprezentációkat. Ebben a

megközelítésben a technológiai terek nem függetlenek a nem technológiai terektől, hanem annak kiterjesztéseként foghatók fel, s így a valóságos/hibrid/virtuális terek sajátos egymáshoz tartozottsága alakul ki (206. p.). A szöveg utolsó része arra is kísérletet tesz, hogy – elsősorban hazai példákon keresztül – felvillantsa a fentiekben vázolt tudományos megközelítésmódok gyakorlatban történő alkalmazását. Ennek keretében olvashatunk például egy bajai fórumközösségről, Dunaújváros önálló portáljáról vagy a közismert *Civilek a Mecsekért* mozgalom hálózati aktivitásáról.

Mester Tibor tanulmánya után William J. Mitchell *A „bitek városa” hipotézis* című írását olvashatjuk. Mitchell szövegét a műfaj egyik klasszikusaként válogatták be a kötetbe, hiszen a szerző az elsők között igyekszik körbejárni azt a kérdést, hogy miként alakítja át a digitalizáció és az internet a városok és ezen belül a nyilvános terek világát. A szerkesztők ebben az esetben az eredeti szöveg egy rövidebb összefoglalását közlik. Mitchell programadó tanulmányában arra a következtetésre jut, hogy a digitális forradalom – hasonlóképpen a mezőgazdasági vagy az ipari forradalomhoz – új formát nyit meg a városi formák szerveződése előtt. Megállapítja, hogy a megjelenő új felfedezések között az urbanisztikai elemzés és a várostervezés bevált koncepciói és módszerei többé már nem elégségesek a megváltozott viszonyok leírásához. Lényeges felismerése, hogy a fizikai terek szerepe mellett egyre inkább tekintetbe kell vennünk a virtuális helyek jelentőségét, továbbá az, hogy a társadalmi egyenlőtlenségek megoldása érdekében tett kísérleteket a kibontakozó digitális forradalom és az abból származó városi következmények kontextusában kell elhelyezni (252. p.). Mitchell szövegét különösen élvezetessé teszik a színes példák, melyeket a szerző többek között a bankok, a szórakozás, a kereskedelem, az egészségügy vagy akár az otthon és a lakónegyedek világából hoz.

A fejezet harmadik, egyben zárószövege Andriana de Sousa e Silva írása *A kibertől a hibridig. A mobiltechnológiák mint a hibrid tér interfészei* címmel, amelyben a szerző a legújabb mobiltechnológiák megjelenésével előállt helyzetre igyekszik reflektálni. A tanulmány a privát és a nyilvános, valamint a reális és a virtuális terek összemosódását próbálja megragadni az olyan hordozható, mobiltechnológián alapuló eszközökkel összefüggésben, mint amilyenek a telefonok, az iPodok, az iPhone-ok és más hasonló intelligens informatikai eszközök. A szerző megjegyzi, hogy míg korábban a mobiltelefonokat a kétirányú kommunikáció eszközeként vizsgálták, melynek használata során a beszédpartnerek privát tere a nyilvános térben jön létre, addig jelen írás arra a lehetőségre fókuszál, amelynek esetében a mobiltelefonok mikroszámítógépként értelmezhetők. Ezek között a viszonyok között jelenik meg a *hibrid tér*, ami azt a fogalmi űrt hivatott betölteni, amely az internet mobillá válásával és a kibertér közöségeinek a városi terekbe történő átlépésével nyílik meg (272. p.). A szövegből az is kiderül, hogy a kibertértől a hibrid térig történő elmozdulás négy következménnyel jár: 1. a digitális és a fizikai tér határainak elmosódásával, 2. a digitális fogalmának újradefiniálásával, 3. a fizikai tér fogalmának újradefiniálásával a hibrid térnek megfelelően, valamint 4. a szociabilitás és a kommunikáció jellemzőinek átalakulásával. Véggkövetkeztetésként arra a megállapításra jut a szerző, hogy a kibertértől a hibridig tartó elmozdulás arra hívja fel a figyelmet, hogy a digitális tulajdonképpen soha nem vált el a fizikaitól, és hogy döntő elemévé válhat a városi tér szociabilitásáról és kommunikációjáról szóló elképzeléseinknek.

A *Köz/tér* kötet utolsó tematikus fejezete *A városi terek és a művészet* címet kapta. Ezt a részt Zólyom Franciska *Nyilvánosság. A köztéri szobrászattól a társadalmi felelősségvállalásig* című munkája nyitja, amely alapvetően a public art jelenségét tematizálja. A szövegből kiderül, hogy a public art jelentése rendkívül képlékeny, vonatkozhat a köztéri művészetre, a közérdekű témákkal foglalkozó alkotásokra, a köz érdekében létrejövő művekre, a közösségi művészetre és a köztulajdonban lévő műalkotásokra egyaránt (284. p.). Írásában a szerző éppen ezért azokra a kérdésekre keresi a választ, hogy meddig tágíthatók a public art határai anélkül, hogy a megnevezés értelmét vesztené, és milyen művészeti, társadalomelméleti és politikai fogalmak kapcsolhatók a jelenséghez. A szöveg lényegében ezeknek a fogalmaknak az összefoglalására, valamint a magyar és a nemzetközi példák, illetve a vonatkozó szakirodalom bemutatására törekszik. A szerző a szöveg végén arra a megállapításra jut, hogy a köztér és a társadalmi nyilvánosság folyamatos kölcsönhatása egy olyan erőteret hoz létre, amelyre a kortárs művészet és a kritikai művészetelmélet sokféleképpen reflektálhat. Különösen nagy jelentőséggel bír ebben a kontextusban a public art, mert ez jellegéből adódóan különösen érzékeny a társadalmi folyamatok térbeli megnyilvánulásaira azáltal, hogy kihangsúlyozza a társadalmi nyilvánosság és a művészet közötti tér szerepét.

A fejezet soron következő tanulmánya Oliver Marchart munkája, *Művészet, tér és nyilvánosság(ok). Néhány észrevétel a public art, az urbanizmus és a politikai elmélet bonyolult vizsgálatához* címmel. A szerző a public arttal összefüggésbe hozható nyilvánosságmodelleket mutatja be, azt hogy milyen elképzelések léteznek a nyilvánosságról a politikatudományokban és a politikai elméletben. A kiterjedt fogalomrendszerrel dolgozó szöveg a nyilvánosság és a tér összefüggéseivel kapcsolatban a legtöbb esetben Jürgen Habermas, Doreen Massey, Ernesto Laclau, Claude Lefort, Rosalyn Deutsche és Chantal Mouffe munkáit veti össze (lásd Massey 1992; Laclau 1990; Deutsche 1996).

A kötet utolsó írása Sarah Bennett és Gill Melling *Ablakpárkányok. A lokalitás művészete* című tanulmánya. Az írás az *Ablakpárkányok* elnevezésű kutatási projektet mutatja be, amelyet a plymouthi egyetem művészeti és designiskolájának dolgozói kezdeményeztek. A szövegből kiderül, hogy a program célja az volt, hogy megvizsgálják a különböző kortárs művészeti formák alkalmazásának lehetőségét a nagyvárosoknál kisebb, Exeter méretű települések esetében (324. p.). Ezen a példán keresztül a szerzők a részvétel lehetőségét a köztér és a művészetek viszonyában vizsgálják. Megállapítják, hogy a nyilvános művészeteknek új tartalmat adó irányzatok és módszerek egyszerre több célt szolgálnak, melyek közül a legfontosabb a közös alkotás folyamatában létrejövő új lokalitás, valamint az ehhez kapcsolódó új lokálisidentitás megjelenése.

Sorra véve a *Köz/tér* kötetben publikált tanulmányokat megállapíthatjuk, hogy a most megjelenő kiadvány segítségével rendkívül széles ismeretanyagra tehet szert az olvasó a városi terek, a kommunikáció és kultúra mélyebb összefüggéseinek területén. Több szempontból is érdekes lehet ez a gyűjtemény, hiszen értékes információkkal gazdagíthatja a témához értők tudástárát, ugyanakkor a laikus olvasóközönség számára is útmutatást nyújthat az egymásra rétegzett, sokszor egymással versengő, bonyolult fogalomrendszerek közötti kapcsolatok megértésében. Tovább emeli a szöveggyűjtemény értékét, hogy az itt közölt szövegek nagy része először jelenik meg magyar

nyelven, ily módon az írás hiánypótló szerepet is betölthet a témával kapcsolatos könyvek piacán.

IRODALOM

DEUTSCHE, ROSALYN

1996 *Evictions. Art and Spatial Politics.* Cambridge–London: MIT.

HABERMAS, JÜRGEN

1971 *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása.* Budapest: Gondolat.

HÄUSSERMAN, HARTMUT – SIEBEL, WALTER

1993 *Festivalisierung der Stadtpolitik. Stadtentwicklung durch grosse Projekte.* Leviathan, Sonderheft 13.

LACLAU, ERNESTO

1990 *New Reflections on the Revolution of Our Time.* London – New York: Verso.

LEFEBVRE, HENRI

1971 *Die Revolution der Städte.* Frankfurt: Suhrkamp.

MANOVICH, LEV

2001 *A film mint kulturális interface.* *Metropolis* 5(2):24–43.

MASSEY, DOREEN

1992 *Politics and Space/Time.* *New Left Review* 196:65–84.

SCHULZE, GERHARD

2000 *Élménytársadalom. A jelenkor kultúrszociológiája.* *Szociológiai Figyelő* 4(1–2):135–158.

SIEBEL, WALTER

2000 *Wesen und Zukunft der europäischen Stadt.* *DISP* 2:28–34.

2004 *Die europäischen Stadt.* Frankfurt am Main: Suhrkamp.

SOJA, EDWARD

1990 *Postmodern Geographies. The Reassertation of Space in Critical Social Theory.* London – New York: Verso.